

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2011

Vyvlastnenie – naozaj len výnimočne?

Naši starí, či prastarí rodičia si ani nevedeli predstaviť taký kvalitný život, aký žijeme dnes. Kvalitu života a celkovú prosperitu spoločnosti ovplyvňuje to, či v nej existuje istý poriadok. „Len pri existencii spoločenského poriadku a zmysluplnej ekonomickej organizácie vedie každodenné úsilie ľudí vyrovnať sa s nástrahami prírody k všeobecnej prosperite.“¹ Základným stavebným kameňom spoločenského poriadku, ktorý zabezpečuje nekonfliktné spolunažívanie ľudí, je vlastníctvo. Keď je niekto vlastníkom niečoho, jeho prvoradým záujmom je starať sa o svoje vlastníctvo. Preto je dôležité, aby v spoločnosti boli vlastnícke práva jasne definované. V našej západnej spoločnosti sa už od čias rímskeho práva traduje, že vlastníctvo zahŕňa tri čiastkové oprávnenia: právo vec držať (ius possidendi), právo s vecou nakladať (ius disponendi) a právo vec užívať a požívať z nej plody a úžitky (ius utendi et fruendi).² V súvislosti s definíciou vlastníctva je potrebná definícia majetku ako výlučného práva osoby nad vecami. Vzhľadom k tomu, že existuje vzácnosť, vzácnosť zdrojov a na druhej strane neobmedzenosť potrieb, musíme sa s tým vyrovnávať, pretože nie každý má možnosť vlastniť všetky ekonomické zdroje. To sa stáva základom práv osobného vlastníctva. Problematike spoločenského poriadku, prvotného privlastnenia a súkromného majetku sa venuje Hans-Hermann Hoppe vo svojej knihe v časti Rothbardovská etika.³

Z dejín vieme, že názor na vlastníctvo sa v jednotlivých historických obdobiach líšil. Vzhľadom k existencii názorov o tom, že vlastníctvo je umelým výtvorom štátu a vláda má preto legitímne právo s týmto pojmom nakladať podľa svojich predstáv. Tu nastupuje úloha práva – tvorba zákonov na základe motivácie a schopností. Jeho úlohou je však aj ochrana vlastníckych práv, vymožiteľnosť záväzkov, ako aj ochrana hospodárskej súťaže. Často sa vyzdvihuje právny štát a jeho definovanie ako štátu, kde vládnu zákony a nie svojvôľa jednotlivca. Zo skúseností však vieme, že štát môže byť efektívny aj vo vynucovaní nespravodlivých, či absurdných zákonov. Pri tvorbe zákonov je dôležité, aby boli v súlade s tým, čo je pre ľudskú spoločnosť prirodzené, čo sa nazýva „prirodzeným právom“. Základom právneho prostredia štátu by mali byť „pravidlá fungovania slobodnej a prosperujúcej spoločnosti (viažuce sa primárne k životu a vlastníctvu ľudí), založené na princípe, že štát má právnym systémom upravovať len nevyhnutné základné oblasti

¹ Šíma, J.: Vlastnícké právo vs. „verejný zájem“, In: Gonda, P., Chalupníček, P.: *Na obranu slobodného trhu*. Bratislava: KI M.R.Štefánika, 2007, s. 296

² Krivošík, L.: Bez vlastníctva niet slobody, Dostupné na internete: <http://www.petergonda.sk/article.php?293>

³ Pozri: Hoppe, H.H.: *Demokracie, anarchie a omyly ekonomie*, Alfa nakladateľství, s.r.o. spoločne s Liberálnim inštitutom, Praha, 2009.

spoločenských vzťahov. Vláda by preto mala právnymi predpismi slobodu jednotlivcov obmedzovať len v prípade preukázateľne negatívnych dopadov ich konania na iných.“⁴

Pre každého človeka je dôležité, aby bola zabezpečená dôsledná ochrana vlastníckeho práva. Ochrana vlastníckeho práva musí byť zabezpečená aj pred štátom samým, a to minimalizáciou zásahov štátu do vlastníckeho práva. Jednou z možností porušenia nedotknuteľnosti súkromného vlastníctva „vo verejnom záujme“ je inštitút vyvlastnenia, ktorý predstavuje hrubý zásah do vlastníckeho práva. Zákon by mal jasne stanoviť prípady, kedy je možné pristúpiť k vyvlastneniu zo strany štátu, aby vyvlastnenie nebolo bežne využívané na presadzovanie politických záujmov. Tému vyvlastňovania a právu vyvlastňovať sa venuje aj Murray N. Rothbard, pričom podľa jeho názoru vláda udeľuje licenciu ku krádeži, ak poskytne niekomu zvláštne právo vyvlastňovať. „Skutočnosť, že vláda môže podľa svojho uváženia zbaviť majetku každého vlastníka, je dokladom toho, že v súčasnej spoločnosti je majetkové právo rešpektované veľmi povrchné.“⁵

Aká je situácia na Slovensku? Podľa čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky má každý právo vlastníť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. S vlastníctvom sú spojené aj záväzky, ktoré je nutné dodržiavať a vyplývajú priamo z Ústavy Slovenskej republiky. Vlastníctvo predovšetkým nie je možné zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Uvedený článok Ústavy Slovenskej republiky v ods. 4 definuje aj vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva. Umožňuje ho však iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme a musí sa uskutočniť na základe zákona a za primeranú náhradu. Podrobnejšie problematiku vyvlastnenia ustanovuje Stavebný zákon vo svojej časti „Vyvlastnenie“. Vyvlastnenie a nútené obmedzenie vlastníckeho práva je najzávažnejším výnimočným spôsobom zásahu do vlastníckeho práva. Je možné iba ako krajný právny prostriedok získania vlastníckeho práva k veci proti vôli jej vlastníka. Stavebný zákon tiež ustanovuje, že realizovať vyvlastnenie možno len vtedy, ak cieľ vyvlastnenia nemožno dosiahnuť dohodou alebo iným spôsobom a je možné len vo verejnom záujme. Verejným záujmom sa myslí napríklad výstavba verejnoprospešných stavieb, diaľnic, ciest a miestnych komunikácií, energetického diela, vojenských objektov a priestorov, stavba dráh, výstavba potrubí pre pohonné hmoty a ropu, uskutočnenie stavieb, ktoré sú významnou investíciou.

Otázkou zostáva, či k inštitútu vyvlastnenia dochádza naozaj iba výnimočne, či prezentovaným verejným záujmom nie je presadzovanie súkromného záujmu a či boli

⁴ Valko, E.: Právny systém a spravodlivosť, In: Konzervatívne listy, november 2010

⁵ Rothbard, M. N.: *Ekonomie štátnich zásahov*, Liberálny inštitút, Praha, 2005, s. 169.

preskúmané všetky alternatívne riešenia vedúce k sledovanému cieľu, ktoré by inštitút vyvlastnenia nevyžadovali. Podľa ústavy je "verejný záujem" jednou zo štyroch podmienok prípustnosti vyvlastnenia, avšak v legislatíve nie je nikde definovaný. Najčastejšie verejnoprospešné stavby určuje obecné resp. mestské zastupiteľstvo pri schvaľovaní územného plánu formou všeobecne záväzného nariadenia. Pre vybudovanie takto určených stavieb potom možno vyvlastniť pozemky a stavby. V praxi sa stáva, že okrem pozemkov pod budúce cesty, diaľnice, železnice, vodovody, kanalizáciu, priehrady a podobne tu nájdeme aj pozemky pod budúce priemyselné parky či hypermarkety, keďže rozhodujú obecní a mestskí poslanci, ktorých fantázii sa medze nekladú. Ak sú na pozemkoch určených na vyvlastnenie aj nejaké stavby, vzťahuje sa vyvlastnenie aj na tieto stavby, kvôli ich neskoršej asanácii.

Ďalším prípadom je vyvlastnenie kvôli uvoľneniu pozemku pre tzv. významnú investíciu. Podobne ako pojem "verejný záujem", ani pojem "národohospodárskej významnosti" nie je nikde definovaný. Je iba na svojvôli vlády, ako rozhodne. Písomné osvedčenie o významnej investícii vydáva ministerstvo hospodárstva na základe rozhodnutia vlády. Postačí predpoklad, že uskutočnenie investície môže byť nevyhnutné na zabezpečenie prevádzkovania výroby v inej tzv. významnej investícii, s ktorou súvisí, prípadne postačuje len to, že bude jej dodávateľom súčiastok, dielov alebo polotovarov pre finálne výrobky. Okrajovými podmienkami je, že plánovaný objem výroby (služieb) v nej alebo prínos k zamestnanosti je z hľadiska rozvoja hospodárstva regiónu významný. O splnení týchto predpokladov rozhoduje vláda.

Ako je to s primeranou náhradou? Ústava tvrdí, že náhrada za vyvlastnený majetok by mala byť "primeraná". Podľa judikátu Ústavného súdu, ak má byť náhrada primeraná, musí byť v takej výške, aby mohla zásadne vyvážiť ujmu, ktorá odňatím veci vznikla. V praxi sa vyvlastňuje za ceny, ktoré reálne neumožňujú zaobstaranie porovnateľnej nehnuteľnosti, z čoho vyplýva, že vlastníci vyvlastňovaných nehnuteľností sú diskriminovaní. Zákon prikazuje, že ak je možná náhrada za vyvlastnený pozemok formou poskytnutia náhradného pozemku a vyvlastnený s tým súhlasí, má tento spôsob prednosť pred poskytnutím náhrady v peniazoch. V praxi však zatiaľ nie je známy prípad, kedy by vyvlastnený občan dostal náhradný pozemok. Ak vyvlastňovaný občan žiada náhradný pozemok, stavebný úrad sa spravidla uspokojí s tvrdením investora, že náhradný pozemok nemá (keďže by musel náhradný pozemok kúpiť za skutočnú trhovú cenu). Ocenenie

nehnutelnosti vykonáva súdny znalec, čo môže vyvolať nesprávny dojem, že súdnoznalecké ocenenie bude spravodlivé. Znalecký posudok sa však vôbec nezaobera komplexným vplyvom odňatia vlastníckeho práva na ekonomickú situáciu vlastníka a jeho rodiny.

Podľa dostupných informácií väčšina vlastníkov na Slovensku, ktorým bol vyvlastnený majetok pristúpila na podmienky štátu a svoje pozemky predala za úradné ceny. Len málo ľudí sa rozhodlo správať trhovejšie tým, že trvali na cene, ktorú považovali za prijateľnú. Takéto správanie väčšinou vedie k mediálnemu tlaku zo strany vlády na ovplyvnenie verejnej mienky. V médiách sú označovaní ako večne nespokojní, problémoví, konfliktní, tí, ktorí brzdia pokrok a rozvoj regiónu, prípadne bránia znižovaniu nezamestnanosti. V prípade, že sa niektorým podarí vybojovať lepšie podmienky, môže dôjsť ku konfliktu s ostatnými, ktorí pristúpili na pôvodné podmienky a cítia sa ukrivdení.

„Nech sa nachádzame v akomkoľvek systéme, v ktorom je akýmkoľvek spôsobom narušené vlastníctvo a následne akokoľvek definovaný verejný záujem, vyvstávajú problémy ohrozujúce spoločenský poriadok. Nieкто totiž získava privilégia, ktoré druhí nemajú. Nieкто môže cudzie vlastníctvo porušiť, pričom pôvodný vlastník musí tento úkon strpieť. Prestáva existovať rovnosť, vzniká násilie a konflikt.“⁶

Uvedené negatívne dopady na spoločnosť spôsobuje politizácia ekonomického a spoločenského života, ktorej dôsledkom je rozpad tradičných spoločenských štruktúr a ich nahradenie štátnymi inštitúciami. Z vlastnej skúsenosti však vieme, že štát nedokázal poskytnúť kvalitne ani tie najjednoduchšie veci. „Takmer každú nespravodlivosť je možné schovať za presadzovanie tzv. verejného záujmu – vyvlastnenie kvôli stavbe cesty, ale aj obyčajnej továrne, vyhnanie zahraničných robotníkov kvôli pseudoekonomickému argumentu tzv. ochrany trhu práce, povinnú vojenskú službu, povinný nákup registračných pokladní, nepovolenie fungovania súkromnej školy, zákaz domáceho vyučovania detí atď.“⁷ Ak aj niečo také, ako verejný záujem existuje, určite nie je možné dosahovať ho politickou voľbou a chybu netreba hľadať v konkrétnych „zlých“ politikoch. Podľa Josefa Šímu je jediným zmysluplne definovaným „verejným záujmom“ je ochrana súkromného vlastníctva, keďže

⁶ Šíma, J.: Vlastnícké právo vs. „verejný zájem“, In: Gonda, P., Chalupníček, P.: Na obranu slobodného trhu. Bratislava: KI M.R.Štefánika, 2007, s. 300

⁷ Šíma, J.: Vlastnícké právo vs. „verejný zájem“, In: Gonda, P., Chalupníček, P.: Na obranu slobodného trhu. Bratislava: KI M.R.Štefánika, 2007, s. 306

vytvára pevný základ spoločenského poriadku tým, že spoločnosť nedelí na privilegovaných a nepriviligovaných. Takto definovaný a dobre naplnený „verejný záujem“ môže riešiť celú škálu dnešných problémov:

- ochrana súkromného vlastníctva a jej posilňovanie je ochranou proti akémukoľvek zločinu,
- súkromné vlastníctvo dokáže chrániť životné prostredie,
- zmluvná sloboda dokáže zaistiť prijateľné podmienky obchodu tak v pracovnom či úverovom vzťahu alebo bežnej obchodnej transakcie,
- súkromné vlastníctvo je zárukou slobody slova a prejavu,
- súkromné vlastníctvo umožňuje rozkvet „sociálnych služieb“ ,
- súkromné vlastníctvo rieši problém imigrácie,
- súkromné vlastníctvo umožňuje rozvoj pokroku, podnikateľstva a inovatívnosti vo všetkých vyššie uvedených oblastiach.⁸

V slobodnej spoločnosti, ktorá je založená na vlastníctve, je povinnosť každého rešpektovať práva ostatných. To sa týka nielen jednotlivcov, ale aj štátu. Ochrana súkromného vlastníctva ako základu spoločenského poriadku „chápe, že človek nemôže žiadnym spôsobom hlasovania, žiadnym spôsobom delegovania moci získať nejaké dodatočné práva. Čo je bezprávím na úrovni jednotlivca, sa nemôže hlasovaním akokoľvek veľkej skupiny ľudí premeniť na právo či cnosť.“⁹ Možno práve téma vlastníctva, jeho ochrany, by mohla byť tou rozhodujúcou pre ľudí, ktorí nevedia, podľa čoho sa majú rozhodnúť aj v nastávajúcich parlamentných voľbách. Každý vláde, ktorá vzíde nielen z týchto, ale aj nasledujúcich volieb treba pripomínať skutočnosť, že neexistuje taký verejný záujem, ktorý by ho oprávňoval nadradovať nad záujem jednotlivca alebo ospravedlnil porušenie vlastníckych práv.

⁸ Šíma, J.: Vlastnícké právo vs. „verejný záujem“, In: Gonda, P., Chalupníček, P.: Na obranu slobodného trhu. Bratislava: KI M.R.Štefánika, 2007, s. 308

⁹ Šíma, J.: Ochrana vlastníctví jako společný cíl liberálu a konzervativcu, Dostupné na internete: <http://www.konzervativizmus.sk/print.php?1164>

LITERATÚRA

Hoppe, H.H.: *Demokracie, anarchie a omyly ekonomie*, Alfa nakladatelství, s.r.o. společně s Liberálním institutem, Praha, 2009

Krivošík.L.: Bez vlastnictva niet slobody, Dostupné na internete:

<http://www.petergonda.sk/article.php?293>

Rothbard, M. N.: *Ekonomie státních zásahu*, Liberální institut, Praha, 2005

Šíma, J.: Ochrana vlastnictví jako společný cíl liberálu a konzervativcu, Dostupné na internete: <http://www.konzervativizmus.sk/print.php?1164>

Šíma, J.: Vlastnické právo vs. „veřejný zájem“, In: Gonda, P., Chalupníček, P.: Na obranu slobodného trhu. Bratislava: KI M.R.Štefánika, 2007

Valko, E.: Právny systém a spravodlivosť. In: *Konzervatívne listy*, november 2010